

ЧИ МАЮ Я ПРАВО НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ?

Звісно, що кожна людина має право на захист у кримінальному процесі, адже воно є одним із фундаментальних прав людини, закріпленим у міжнародних і національних правових актах. Це право забезпечує справедливий судовий розгляд і гарантує, що кожна особа, обвинувачена у вчиненні злочину, матиме можливість захищати свої права та інтереси незалежно від обставин. Воно гарантується державою, яка спрямовує на його реалізацію правоохоронну систему країни, діючи відповідно до міжнародно-правових вимог, зокрема Міжнародного пакту про громадянські й політичні права від 16 грудня 1966 року.

Право на захист закріплене в Загальній декларації прав людини у статті 11, Європейській конвенції з прав людини у статті 6 та інших міжнародних документах. У Конституції України це право передбачене статтею 59, де зазначено, що кожен має право на правову допомогу, а в окремих випадках, які передбачені законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Надання особі безоплатної правової допомоги в Україні забезпечують спеціальні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Відповідно до статті 48 КПК, підозрюваний має право на адвоката з самого моменту затримання або ж вручення повідомлення про підозру. Проблемою залишається неналежне інформування осіб про це право. Було б добре запровадити обов'язковий відеозапис моменту роз'яснення підозрюваному його прав, це унеможливить порушення цього принципу.

Кримінальний процесуальний кодекс України також містить положення, які гарантують підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному можливість захисту. Зокрема, особа має право знати всю суть обвинувачення та користуватися допомогою адвоката, маючи достатньо часу для підготовки захисту. Крім того, кожен обвинувачений має право на ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, можливість допитати свідків обвинувачення, а також надавати свої власні докази. Важливим є також право на подання клопотань та оскарження процесуальних рішень суду або слідчих органів. Усі ці гарантії сприяють реалізації принципу справедливого судового розгляду й забезпечують дотримання прав людини під час кримінального провадження.

Важливо зазначити, що стаття 63 Конституції України передбачає право особи не свідчити як і проти себе, так і своїх близьких. Це положення є важливою складовою права на захист, адже воно дозволяє уникнути примушення до самообмови, тим самим забезпечує людину від несення відповідальності за інших. Крім того, стаття 20 Кримінального процесуального кодексу України закріплює принцип презумпції невинуватості, який означає те, що кожна особа вважається невинуватою, доки її вина не буде доведена у законному порядку. Цей принцип є основою правового захисту й забезпечує справедливий підхід до розгляду кримінальних справ. Проблемою залишається така практика, що суди фактично покладають обов'язок доказування невинуватості на самого ж обвинуваченого. Можливим рішенням цієї проблеми є внесення зміни до КПК щодо конкретизації допустимості доказів та заборони врахування доказів, які отримані із порушенням права на захист.

Право на захист відіграє ключову роль щодо забезпечення принципу змагальності сторін і рівності перед законом. Його реалізація допомагає запобігти незаконному переслідуванню і судовим помилкам. Якщо право на захист порушується, це може призвести до неправомірного засудження особи та порушення основоположних прав людини. Крім того, по-справжньому винна особа не понесе ніякого покарання. Більш того, справедливий судовий розгляд неможливий без належного захисту, адже саме він дозволяє виявити істину, запобігти свавільному правосуддю та забезпечити рівність усіх перед законом.

Кожен громадянин має право залучити адвоката на будь-якому етапі кримінального провадження. Якщо особа не має можливості оплатити послуги захисника, держава зобов'язана надати безкоштовну правову допомогу нужденним через систему адвокатури. Це дійсно важливий механізм забезпечення правосуддя, оскільки дозволяє навіть найбільш вразливим верствам населення отримати кваліфікований захист. Відмова у праві на захист чи його обмеження може призвести до небезпечного прецеденту, коли правосуддя стає привілеєм, а не правом кожного.

Окрім цього, право на захист не лише юридичний механізм, а й моральною категорією. Воно відображає демократичні цінності суспільства та є показником рівня правової культури держави. Справжнє правосуддя не має на меті лише покарання винних, а й запобігання судовим помилкам, які можуть зруйнувати тисячі людських доль. Саме тому адвокат і самозахист у кримінальному процесі виконують не лише юридичну, а й соціальну функцію, тим самим гарантуючи те, що кожен громадянин матиме можливість бути почутим і справедливо оціненим.

Варто також зазначити, що ефективний захист сприяє зміцненню суспільної довіри до правової системи. Це досить логічно, адже якщо громадяни будуть впевнені, що їхні права дотримуються, це сприятиме зменшенню рівня правового нігілізму та підвищенню рівня правосвідомості населення. У свою чергу, відсутність належного захисту може викликати недовіру до судової влади, що підриває основи правової держави.

Крім того, право на захист це важлива складова забезпечення правової стабільності в державі. Коли особи мають можливість ефективно захищати свої права, суспільство отримує механізм, що запобігає свавільному правосуддю та випадкам зловживання владою. Важливим аспектом є те, що захист має бути доступним не тільки в ситуаціях, коли йдеться про серйозні кримінальні справи, але й у тих випадках, коли обвинувачення не має достатніх підстав. Без ефективного захисту можливі випадки зловживання службовим становищем з боку правоохоронців чи суддів, що підриває довіру до системи правосуддя.

Водночас право на захист не є абсолютним і може мати певні обмеження в специфічних випадках. Наприклад, у випадку національної безпеки чи захисту суспільного порядку, існують певні обмеження, які стосуються конфіденційності адвокатських консультацій чи доступу до деяких видів доказів. Однак такі обмеження повинні бути чітко визначені законом, а їх застосування повинно відповідати принципам пропорційності й необхідності. Будь-які необґрунтовані обмеження права на захист підривають довіру до судової системи й викликають побоювання стосовно використання правосуддя в політичних та економічних інтересах.

Захист особи в кримінальному процесі має значення не тільки для неї самої, а й для всієї правової системи країни. Якщо держава забезпечує належні механізми для реалізації цього права, то вона гарантує неупередженість судової системи, рівність перед законом, а також дотримання принципу верховенства права. З іншого боку, у випадках, коли право на захист ігнорується, зростає ризик неправомірних вироків, корупції та зловживань з боку як і слідчих, так і судових

органів. Саме тому важливо не тільки декларувати це право в нормативних актах, а й створювати ефективні механізми його реалізації на практиці.

Необхідно також зазначити те, що захист у кримінальному процесі є динамічною категорією, яка розвивається разом із суспільством. Новітні технології, цифровізація судового процесу та використання штучного інтелекту в аналізі доказів – усе це відкриває нові можливості для вдосконалення механізмів захисту. Водночас це ставить нові виклики, зокрема щодо захисту персональних даних, забезпечення конфіденційності адвокатських консультацій та гарантій справедливого судочинства у цифрову епоху. Тому держава, правники й суспільство мають спільно працювати над тим, щоб право на захист відповідало сучасним реаліям і ефективно виконувало свою функцію.

Право на захист це невід'ємна складова справедливого правосуддя. Воно гарантує, що кожна особа, незалежно від обставин, матиме можливість відстоювати свої інтереси, користуючись допомогою фахівців. Ефективний захист у кримінальному процесі є запорукою дотримання принципів верховенства права та прав людини. Для його ефективного реалізації необхідно усунути практичні перешкоди, зокрема щодо доступу до адвоката, дотримання презумпції невинуватості та підвищення якості безоплатної правової допомоги. Крім того, право на захист виконує важливу соціальну місію – захищає не лише конкретну особу, а й довіру суспільства до судової системи та правопорядку загалом. Дотримання права на захист це обов'язок не лише держави, а й суспільства загалом, адже саме воно є запорукою правової стабільності та справедливості в країні.